

– Вітаю, друзі. Це програма «Шлях до себе». У ній ми розбираємося у радянському впливі нашу дійсність, як ми з нього виходимо. Мене звати **Лена Чиченіна**. Наша програма створена за підтримки **Українського культурного фонду**. Говоримо сьогодні про чудове питання освіти та школи. У нас сьогодні в гостях людина, з якою можна нескінченно про це говорити. **Тетяна Комлик, або Татуся Бо** – активістка, блогерка і, як ти кажеш...

– Спікерка з питань освіти. Я багато говорю про освіту, через те заведено називати спікеркою.

– До речі, у нас тут царство **фемінітивів**. Ми лише їх і вживаємо, розбираємося у нових. Таню, говоримо про школу і з'ясуємо, що ній лишилося радянського. Почнімо з образу самого вчителя. У мене є багато знайомих вчителів, всі абсолютно різні. Є більш сучасні, є такі, що ще десь там лишилися. Але дуже часто зіштовхуюся з тим, що вони себе позиціонують так: їм багато чого не можна, бо мають зберегти високоморальний образ у школі та поза нею. **Що з цим зараз? Це було у Радянському Союзі? Як цей образ формувався, чи позбуваються його нині?**

– Знаєш, буквально років три тому, ще до початку свого активізму, партійної діяльності, я написала пост «Перестаньте творити з педагога бога». У нас справді відбувається таке обожнювання педагогів, і вони самі себе підносять у ранг ідеалу, взірця. Батьки очікують такого ідеалу та взірця. Згадаймо останній інтернет-мем, де одна пані обурювалася, що одна вчителька її сина-семикласника завагітніла. Мовляв, о боже, який моральний приклад вона подає цій дитині. Самі діти, зустрічаючи вчителя у школі, бачать його на такій авторитетній, моральній позиції, занадто високій. Вони починають ставити до педагога такі ж вимоги.

Насправді вчитель – це звичайна людина, яка може ввечері для родини купити пляшку коньяку. І це не моральне падіння, не аморальна поведінка. Вчитель – це така ж людина, яка може поїхати у Туреччину, фотографуватись з чоловіком в одному купальнику. Це абсолютно нормальне життя, ніяка не аморальна поведінка. Вчитель – це також людина, яка може робити помилки, може мати емоції. Важливо, щоб вчитель був на такому шляху, коли дає дітям розуміння, що усі ми можемо зробити помилку, головне вчасно її зрозуміти та виправити.

І педагог, і батьки мають право на помилку. Важливо дати розуміння, що життя не йде до того, що дитина повинна вирости і піднести себе до такого ж ідеалу. Школа має все ж таки дати знання, а родина – забезпечити морально-етичне виховання. Школа може його підкріпити, додавши якісь деталі до знань,

заохочення хорошої поведінки, якихось морально-етичних, взірцевих моментів. Але школа не повинна перебирати на себе абсолютно виховну функцію. У нас зараз є абсолютно різні педагоги. Я можу навести приклад прекрасного хлопця, який працює вчителем початкових класів, носить метелик до футболки-поло, вдягає шорти у школу. Він може стояти на парті, розказувати вірша дітям. Може на уроці вивести дітей надвір, де вони будуть танцювати та співати, засвоюючи таким чином знання. Це не просто розваги. У нас є вчителька, яка начитує реп про біологію...

– Яка отримала порцію хейту. Мені здається, її вигнали зі школи. Чи вона сама пішла?

– Вона пішла якраз через хейт з боку своїх колег. Мушу сказати, що вчителі у нас різні. Але ми бачимо у мережі приклад якраз не надто хорошого педагога. У мережу, у засоби масової інформації потрапляють тільки якісь жахливі речі, які відбуваються руками педагогів, на очах у педагогів, у школі. Сама розумієш, як роблять новини...

– «Вбив, з’їв, закопав» це називається.

– У ЗМІ не потрапляє те, що є прекрасна вчителька, яка дуже класно робить свою роботу. До речі, мушу визнати, що іноді, дуже рідко, потрапляють після ЗНО з математики. Якщо не помиляюся, з Харківщини чи Харкова вчитель, у якого діти з найвищим балом здали математику. Вони не займалися додатково з репетиторами. Просто це класний вчитель, його показали у сюжеті ТСН. І це важливо, щоб люди бачили такий приклад, а не тільки «вбив, з’їв, закопав».

– Якщо ти розповідаєш про багато позитивних прикладів, то я роблю висновок, що ми відходимо від тоталітарної педагогіки. Розкажи, що це таке, бо я відносно недавно про цей термін дізналася. Тоталітарна педагогіка – це порушення прав дітей, невизнання, що у них взагалі є права. Наскільки зараз маємо покращену ситуацію?

– Знаєш, Лено, через те, що у мене така діяльність, я ретельно вивчаю групи освітян. Колись там обговорювали новий закон про освіту та гідність дитини, яка прописана у ньому. Знайшлося кілька, навіть багато, на жаль, педагогів які почали говорити, що як це, у дитини є гідність? Воно ж мале, звідки там гідність? Я запам’ятала один коментар: «Що це, до нього як до людини ставитись?» Він мене просто розірвав настільки, що я, якщо художньо висловлюватись, бігала по стелі та волала.

– Таню, це були старші педагоги?

– Не обов’язково.

– Не має значення вік? Тут недоречний ейджизм?

– Тут уже ейджизм ні до чого. Звичайно, це явище поширене у людей старшого віку, які навчалися ще у тих педагогічних інститутах, де оце приниження і ламання дитини було зведене у педагогічний стандарт. Зараз у нас випускаються молоді вчителі, які приходять в школу, які розуміють, що треба переконувати, вмовляти, наводити аргументи, показувати позитивний приклад, позитивне закріплення поведінки, корисних звичок у навчанні. Це довгий і складний шлях для педагога. Набагато легше гупнути кулаком об стіл, гаркнути, поставити дитину в куток, вигнати з класу і сказати «ти рецидивіст, негідник, падлюка, завтра з батьками до директора».

Оце якраз є той прояв тоталітарної педагогіки. Наразі він все ще поширений. Кілька років тому я обирала школу для своєї дитини. Яюсь зайшла в одну з київських шкіл, щоб подивитися, що це за школа, поспілкуватися з директором, можливо, з вчителями, щоб зрозуміти, чи варто сюди віддавати свою дитину. Це звичайна державна школа, не спеціалізована. І от заходжу у кабінет до директора. От вона щось розповідає, і я на якомусь моменті кажу: «Але ж чекайте, там по закону...» Вона мене перебиває, таким суворим поглядом дивиться і каже: «Здесь я вам закон и я вам конституция». Я подякувала і попрощалась. Звичайно, про цей випадок я розказала під час особистої зустрічі з очільницею департаменту. Але зараз директори – це виборна посада. Хіба департамент може чемненько поговорити з директором і сказати, якщо говорити народною мовою, «попустіться» трошечки».

– Наскільки часто у таких ситуаціях батьки стають на бік вчителя або директора, а не своїх дітей? Тому що я з таким зіштовхувалася, коли вчилася у школі. Знову ж таки повертаємось до того, що вчитель – авторитет, його потрібно слухати. У яких масштабах це існує, як ми його позбуваємось?

– Все ще багато батьків апріорі стають на бік вчителя, педагога. Я дотримуюся думки, що батьки – це найперші адвокати своєї дитини. У будь-якій гострій ситуації дитину треба захистити, дати їй відчуття безпеки хоча б на хвилину, а потім уже розібратися, що відбулося, які межі провини дитини, що вона зробила чи не зробила, поговорити з усіма сторонами. Спокійно, виважено з'ясувати, а потім вирішувати, чи потрібне яєсь покарання для дитини. Я маю на увазі моральне покарання, коли дитині дають зрозуміти, що її вчинок негідний. Я абсолютно категорично проти побиття дітей, проти будь-якого фізичного впливу від дорослих. Неодноразово писала пости, що дітей бити не можна.

– Як і всіх людей загалом. А діти – це люди, як ми з'ясували.

– Я завжди наводила приклади у дискусії, тому що приходили батьки і казали: «А як воно не розуміє». Відповідала, що ви, значить, не настільки дорослі, перебуваєте на тій інфантильній позиції, що не можете знайти аргументів і слів, щоб донести до своєї дитини. Працюйте над собою, а не бийте дитину. Коли хочеться вдарити дитину – розвернися, знайди будь-кого з дорослих і спробуй «вломити» йому. Все.

– **Чудовий вихід. Татуся Бо у нас в студії, нагадаю нашим глядачам і слухачам. Це програма «Шлях до себе». Про штори хотілося б запитати. Я від знайомих чула такі розповіді: ми пишемо пост, що виступаємо проти поборів у школі. Але кожного разу, коли ми намагаємося зачепити це питання і сказати, що це порушення наших прав, що ми не зобов'язані збирати гроші на штори кожен рік, інші батьки нападають на нас. Бо ми дозволили собі говорити про права людини. Мовляв, які тут права? Здаємо, значить, здаємо. Нема чого викаблучуватись. Наскільки часті ці ситуації, та чи вони поступово зникають?**

– На жаль, це все ще дуже поширена історія. Я закінчувала школу вже у незалежній Україні, але починала навчання у радянській Україні. Пішла у школу у 1986 році, а закінчила у 1997-ому. Рівно одинадцять років вчилася. Коли я зараз говорю, що у нас в одинадцятому класі було по шість уроків щодня, на мене дивляться, як на якесь диво, і кажуть: «Як це? Ти вчилася у школі для дурачків?» Кажу, що у нас був академічний клас. У класі було 15 учнів, але з них п'ятеро були медалістами, які вигравали олімпіади і так далі. Коли говорю, що мої батьки за ці одинадцять років жодного разу не купили нічого в школу, на мене дивляться і кажуть: «Твої батьки ненормальні?»

– **Може, бідні якісь?**

– Інші батьки теж не купували. Так, у нас у класі висіли звичайні старенькі штори, але вони виконували свою функцію. Вчителька нас просила на канікулах випрати, витрусити. У кого була така можливість, той брав штори. Хтось одного разу виправ, хтось – іншого, іноді вчителька брала це на себе. Це все одно не дуже добре з точки зору закону, але хоч якось. Систематичні побори є майже у кожній школі. Якщо зараз провести незалежне опитування, вивчити це питання досконало – ми з'ясуємо, що шкіл, де взагалі не беруть грошей, одиниці. Через те, що директору набагато простіше налаштувати нормальні стосунки з очільником ОТГ, від якого багато залежить, чи обереться директор на наступний термін. Хороші стосунки з очільником ОТГ, який є фактично власником школи, – це значить, що директор особливо не виступає, погоджується, нічого не вимагає. Відповідно до санітарного регламенту та законів, директор має забезпечити школу. І тут він або йде на конфлікт з

очільником ОТГ і вимагає у нього виконання своїх функціональних обов'язків, або йде до батьків і каже, що держава нічого не виділяє, принесіть, будь ласка, по 100 гривень на фонд школи чи ще щось.

– Чому батьки погоджуються це робити? Це теж радянський страх?

– Так. Ми усі виховані у цій системі булінгу та зламаній, заляканій дитини. Діє первісний механізм – дати відкуп, жертву. Я вважаю, те, що батьки щомісяця здають у фонд класу, фонд школи, подаруночок вчительці, подаруночок ще комусь – це якраз те жертвоприношення. Можливо, ці боги потім зжальяться над дитиною і не будуть з неї знущатися. Як показує приклад, це ніяк не захищає, тому що колись цьому монстру, який пожирає сили і гроші, живиться страхами батьків і дітей, стає мало. Вони починають вимагати більше, краще, вимагають особливого ставлення. Батьки пишуть, мовляв, що ж таке, я ж на все здавала, а от знущаються з моєї дитини, з мене.

Я думаю, що все ж таки мають вирости ті покоління, які зрозуміють, що людська гідність – понад усе. Які зрозуміють, що булінг неприпустимий. Коли хтось один починає говорити у батьківському чатику про права, його потрібно не викидати з нього, а вислухати. Можливо, батьківською громадою зможемо зробити те, що не зміг директор школи. До мене звертаються батьки з проханням, як допомогти школі, садочку чи коледжу. У проєкті «Сокирою в освіту» ми консультуємо батьків з таких питань постійно, і я тоді їм говорю: дивіться, ви можете запитати про потреби школи у директора, потім скласти обґрунтованого листа, разом зібратися, 30-50 чоловік, прийти на прийом до міського голови і сказати, що потрібно у школу. Міський голова зазвичай може послати одного директора, який щось там вимагає. Але коли до нього в кабінет заходять 50 розлючених батьків, які вимагають щось, тоді й гроші знаходяться. І в міського голови чи очільника ОТГ загоряється кнопка – лишенько, це ж мої виборці, які мене зараз зганьблять, змішають з лайном і потім за мене не проголосують. Кажу, що важливо давати позитивне вирішення таких проблем. Тільки так ми поборемо отой тоталітарний зразок поведінки.

– Тут насправді немає чого боятись – разом зібратись і прийти. Ніхто не пропонує протестувати у наметах цілий місяць. Таню, ще історія з викладанням релігії. Наприклад, для мене, не вірянки, було б цікаво вивчати релігії, тому що, приміром, мистецтво часто незрозуміле без цих знань. Але ми бачимо якісь абсолютно дикі приклади, коли люди з досить маргінальних релігій, якщо це коректно казати, дуже нечисленних, які мають радикальні погляди на життя, намагаються пролізти у школи. Їхнє подання мені дуже нагадує ленінізм-сталінізм, у такій самій стилістиці. Що це за проблема, як вона виникла?

– Це, на мою думку, фактично переродження того сталінізму і комунізму. Тому що радянська система виховувала дитину, вона забирала її в одnorічному віці від матері, починалося виховання радянської людини. Радянська людина має виховуватися з ясел, виховуватися системою, тому що у майбутньому вона має стати чітким гвинтиком цієї системи. Союз розпався, а потреба у системному вихованні залишилась. І фактично на заміну цьому у нас з'явилися подекуди, спочатку у західних регіонах, основи християнської етики. Це предмет, який викладався дітям. У мене є знайомий зі Львова. Коли я з ним говорила, виявилось, що він з першого по одинадцятий клас вивчав основи християнської етики. У школі їх заставляли готуватися до катехизу, причастя. Це все відбувалося централізовано школою – дітей готували до причастя, і це було шкільним святом, виявляється.

І зараз я його запитую: «Володя, а чи зробило це з тебе віруючу людину?» Він сказав: «Ні. Закінчивши школу, я більше жодного разу не зайшов у церкву». От і весь приклад. Чи можливе виховання морально-етичних рис без цього предмету? Так, можливе. Воно можливе, коли родина має позитивні засади. Коли вона дає позитивні приклади для дитини. Воно можливе у школі, коли діти бачать нормальне розв'язання конфліктних ситуацій, коли вони бачать нормальну, адекватну, етичну поведінку вчителя, етичну поведінку адміністрації школи. А так до дитини у клас приходять люди, яка розказує про віру в Бога, ставить свічку та заставляє дітей молитися на уроці. Я зауважу для глядачів і слухачів, що такі приклади реальні. Варто пошукати в ютубі. Відкритий урок виклали в ютуб, де вчителька палила свічку, спільна молитва і таке інше. Через те я вважаю, що цей предмет справді зайвий у школі.

Що замість нього можна було б дати? Я вважаю, що дітям варто було б дати окремі теми з суспільної етики. У нас справді дуже багато етичних проблем у суспільстві, дітей – можливо, навіть централізовано – треба вчити розв'язувати їх. Дітям треба дати розуміння різних релігій. Але окремий предмет не варто вводити. Я проводила підрахунки: за обов'язковою програмою діти від п'ятого до одинадцятого класу в середньому перевантажені на дві з половиною години. Додати ще один предмет або замінити його – це не вирішує питання. Це перевантажує цих дітей. Але у школі є можливість інтегрувати окремі теми, проблеми, історії в інші предмети. І те саме релігієзнавство. Може досить ефективно викладатися в курсі історії, мистецтва, літератури, навіть мови. І не треба окремого предмету.

– Таню, півтори хвилинки у нас лишилося. Все-таки знала, що ми не встигнемо сказати все, що треба. Скажи, радянська естетика лінійок – перший та останній дзвоник з депутатами, з цими усіма справами. Як можна зробити інакше, які ти приклади знаєш?

– Вже робиться по-іншому. Я зараз скажу страшно, але, дякуючи коронавірусу, у нас нарешті зламана ця система обов'язкових лінійок. Школи побачили, що без лінійки можна жити. Нічого страшного, якщо діти приходять 1 вересня та сідають за парти замість того, щоб відстояти на лінійці. Депутатам взагалі не місце у школах. Хіба що це хтось із батьків, вони приходять поговорити за свою дитину. Або ж вчитель вирішить запросити депутата, щоб він розказав дітям, що це за робота така, з метою профорієнтації. Зараз є багато позитивних прикладів, коли у великих містах проводять просто дитяче свято. Силами батьків, силами школи, навіть без залучення шалених коштів.

Робляться фотозона, зона відпочинку та розваг. Вчителі у неформальній обстановці знайомляться з новенькими учнями, спілкуються зі своїми учнями, які повернулися з канікул. Робиться ось таке свято. У деяких його зробили навіть напередодні – 31 серпня, щоб діти 1 вересня прийшли і спокійно сіли за парту. Навіть якщо не відбувається цього свята, лінійки відходять в минуле. Зараз за законом, вчитель щодо поведінки та успішності кожного учня має говорити тільки з батьками, а не на загал. Тому будь-яким лінійкам не місце в школі. Набагато ефективніше говорити конкретно з дитиною, батьками про успіхи та поразки. Це дуже важливо та ефективно.

– І не кликати депутатів, нарешті припинити це робити. Таню, дуже тобі дякую. Татуся Бо була у нас в студії – блогерка та освітня активістка. Правильно?

– Правильно.

– «Шлях до себе» називається наша програма. Мене звати Лєна Чиченіна. Програма виходить завдяки Українському культурному фонду. Слухайте нас, будь ласка. Бажаємо гарного дня.